

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ СУТНОСТІ НАУКОВОГО ПЕРЕДБАЧЕННЯ: РЕАЛЬНЕ ТА ОМРІЯНЕ.

Годзь Н.Б., кандидат філософських наук, доцент

Запропонованим до розгляду матеріалом авторкою продовжується досліджуватися модель екологічно скерованої футурології. З поданої точки зору, закони науки та їх прогностичні функції мусять бути певним чином проаналізовані та скоординовані відповідно до контексту глобальних та локальних проблем не тільки екології довкілля, не тільки екології техніки, але й «екології усвідомленої суспільної поведінки людства»

Ключові слова: Закон, наукове передбачення, футурологія, філософія екології.

Актуальність проблеми полягає у першу чергу у розумінні та сприйнятті на науковому рівні світогляду того факту, що існування держави та її громадян поряд з великою кількістю інших суспільно-виробничих, духовних чинників потребує й створення умов для існування у природному середовищі не лише сьогодні, але й у майбутньому. Екофілософія та екологічна футурологія, на наш погляд є важливими галузями не тільки філософського знання та філософської рефлексії, але й вивчення та дослідження у ретроспекції та прогностичному погляді у майбутнє механізмів, які забезпечуватимуть не просто «виживання» екологічних систем та соціуму. Ми вважаємо що таким чином створюється лейтмотив усієї наукової, виробничої, педагогічної та інженерної думки у суспільстві.

Аналіз досліджень та публікацій. Прогностичні дослідження цікаві у публікаціях В.Н. Шутова, з приводу наукового передбачення не втрачають науковості та практичності дослідження В.Г. Виноградова, С.І. Гончарука. Сутність передбачення, його генезу та класифікацію корисно буде досліджувати за допомогою праці А.Г. Нікітіної. Прогностичний напрям присутній у роботах А.І. Уткіна, Ю.В. Мізун, Ю.Г. Мізун, А.В. Толстоухова. Цікавими постають питання, розглянуті І.П. Герасимовим. Розглядаючи питання становлення екології як інтегральної наукової дисципліни. В.Т. Фарітов спирається на еволюційне вчення Ч. Дарвіна, теорію біосфери В.І. Вернадського, біосферні концепції культури А.Л. Чижевського та К.С. Ціолковського, етапи глобальної еволюції за Е. Янчем, концепція

«трепетного відношення до життя» А. Швейцера. Також він пропонує розглядати екофілософію як область філософського знання, у якому досліджуються філософські проблеми взаємодії живих організмів та систем поміж собою та середовищем свого існування та наводить концепції Д. Лавлока та екології культури Д.С. Ліхачова (як окремі додаткові напрями у самій екофілософії) [Див. 5, с 3]. Важливою є роботи Н.В. Попкової, А.Н. Фомічева, М.М. Рогожі. А.А. Рєпи. Певною мірою дотичними до ідей статті є дослідження методів популяризації наукового відкриття, проведені І.Г. Антиповою. Відповідає параметрам дослідження й висновки, розроблені у статті Н.І. Мартишиною.

Метою статті слугує саме аналіз наукового передбачення. В зв'язку з чим ми поєднуємо питання предмету екофілософії з його головними концепціями – генезою екологічної проблематики, онтологією та гносеологією поняття «передбачення» Для сьогодення притаманні нові акценти у екології – урбоекологія, ліміти росту, стійкий розвиток.[Див. 5, с 3]

Нам не до вподоби деякі термінологічні установки, бо саме через їх вербалізацію та озвучення поза семантичною увагою застається саме їх ментальний зміст, наприклад, коли ми читаємо про сучасну необхідність «нового світового порядку як засобі вирішення глобальних проблем сучасності та забезпечення переходу до стратегії стійкого розвитку» [5, с.3-4], то за порогом уваги у кола ментальних, мовних носіїв залишається примусовий характер такої перебудови (але це на наш індивідуальний погляд). Головне, що ми вважаємо за необхідне підкреслити – це необхідність сприйняття розуміння того, що мовні стереотипи, штампи та особливо мовні кліше слід також вивчати й з екологічної тематики, бо вони змінюють вектор розуміння виникнення та вирішення проблеми. У деякому плані ріже вухо саме поняття потреби «нового світового порядку».

Є. Трубецької у свій час написав, що «життєвий світ людини є святкуванням переможця у боротьбі за існування. Із-за нього ллються потоки крові, бо у замкнутому біологічному крузі існування будь-яке життя

підтримується за рахунок інших життів, кожна перемога одного є свідомством смерті іншого...Тут ми маємо одну з самих тяжких колізій поміж присутньою людині спрагою до сенсу життя та переможною силою, яка царює у світі беззмістовності» [4, с.53]. Для нього, віра у сенс життя була пов'язана з вірою у людину, як «царственного» носія цього сенсу. Але й той же час він відмічав, що суспільне та державне життя людини не залишає місця для відновлення та відтворення мети людини [Див. 4, с. 54]. Для Трубецького, як і для багатьох мислителів тієї епохи людини – єдина істота, яка «підіймається над усією думкою, со-знає...Вона єдина, ...серед оточуючого її суєтного життя постає передвісником чогось інакшого, *дійсного*» [Див. 4, с. 63].

Досить великий проміжок часу головним важелем у русі суспільного виробництва та розвитку наукового знання та його технічної, промислової транскрипції керував процес нагальної потреби існування та спочатку виживання людства, через певний великий проміжок часу – процес «підкорення» довкілля, далі – процес перетворення та глобального перетворення природи оточуючої та природи особистісно-індивідуальної. Певною мірою, ми вважаємо, що якби на сьогоднішній день суспільство не відчуло спектр проблем, які ми називаємо екологічними, вмотивованості у пошуку та передбаченні саме у екологічному контексті не відбувалося б. До моменту краху попередньої системи відношень «Людина – Природа» (а саме технологічне (посттехнологічне) суспільство та природа як середовище корисних копалин (та т.п.)) передбачення та наукове передбачення загалом було скеровано на інші технологічні чинники. Етичний момент, треба справедливо зізнатися усе ж –таки був присутнім, але якісно іншим. Нам дуже важлива проблематика, розроблена та виокремлена А.Г. Нікітіною при науковому аналізі феномену передбачення. Окрім сутності передбачення, його теоретичного визначення та розгляду його онтологічних та гносеологічних засад, генези розвитку феномену та його класифікації цією авторкою були закладені логічні основи проблеми передбачення.

Розглядаючи структуру передбачення та типологію його логічних структур, вона акцентує наш погляд на такому «проблемному» питанні, як критерії істинності, відповідності до «реального» майбутнього при роботі з передбаченням. Вмотивованість, скерованість у передбаченні пов'язані як з емпіричним знанням, так й розумінням філософського передбачення [Див. 3, с.86-87]. Навіть у 1975 році А.Г. Нікітіна вже використовує поняття футурологія та розглядає цей феномен [Див. 3, с. 73-75].

Як існують різні рівні світогляду, так на нашу думку, відповідно існують різні рівні передбачення, які у свою чергу, відповідно мають ще більш розгалужені за сферою дії та функціонування, скерованості форми передбачення. Нас на даному разі цікавить саме наукове передбачення. А.Г. Нікітіна вважала, що «Одним з найбільш розпоширених недоліків існуючих визначень є некоректна характеристика структури передбачення» [3, с.8]. Автори книги «Філософія і прогностика» науковим передбаченням вважали такий вид передбачення, при якому передбачення постає як результат наукової теорії, отриманий та спираючийся насамперед на фундамент «систематичного науково-теоретичного аналізу закономірностей та умов їх реалізації» [Цит. по 3, с.8]. С.П. Мелюхін пропонував таке визначення передбачення: «Наукове передбачення уособлює собою певне вірогідне судження або систему положень відносно неспостерігаємих явищ, недоступних у даний момент експериментальному дослідженню» [Цит. по 3, с.8]. На наш погляд, перше означення передбачення ближче у визначенні до прогнозу, бо воно виключає можливість невідомого й переводить реалізацію наукових стратегій у ефект очікування та певним чином передбачає мого, «попереджуючого» планування. На разі, іншим автором, якого цитує А.Г. Нікітіна позначено більш досконало поняття передбачення. Сама А.Г. Нікітіна у свій час з приводу цього питання писала, що «...нам вважається що така характеристика вузька, бо враховує лише один фрагмент структури реального передбачення. Точніше було б розуміти передбачення як процес дослідження, як певну цілісну операцію, процедуру

пізнання...Прогноз створюється за допомогою більш - менш довшого ланцюга різноманітних дослідницьких актів...» [3, с.9].

Однією з головних задач екології у 70 – 80 - ті роки минулого сторіччя було дослідження закономірностей взаємовідносин з оточуючим середовищем у «самому широкому розумінні слова». Розуміння того, що у результаті науково-технічного прогресу стало рушійною силою у змінах, на той час ще не сприймалося у нашому, сучасному контексті. Бо формулювання ідеї в наступному контексті: «людство стало однією з самих міцних сил у планетарному масштабі та одним з важливих компонентів біосфери» [1, с.393] у наш час набуло іншого, більш песимістичного забарвлення. Хоча у останньому цитуванні ми бачимо, що авторам було властиво продовження усієї й тієї ж ідеї антропоцентризму (яку до речі, у властивій для релігійної філософії формулював й Є. Трубецький) [Див. 4, с.53]. Головне для нас у плані взаємозв'язку між передбаченням та екологією, що у цитованому джерелі авторами визначається, що «Екологія дозволяє знайти допустимі межі вторгнення людини в діяльність природи, доказує можливість перетворення її з метою поліпшення природного середовища, визначає оптимальне комплексне використання ресурсів планети, науковий підхід до збереження природи, робить можливим (у певній мірі) прогнозування майбутнього Землі» [1, с.393]. До речі, головними об'єктами екології (з біологічної точки зору) є організми, популяції, біоценози та біогеоценози. Це вже далі з розвитком науки відбулося (та продовжується розгортатись) створення додаткових зв'язків. Також уточнимо, що й екологія як наука, й передбачення як певний вид інтелектуальної, ментальної діяльності людства, й що головне – сама Людина як індивід та Природа – у першу чергу мусять сприйматися з наукової точки зору як «стійка та дієво узгоджена система, а не просто сукупність...» [Див. 1, с.393]. Але сьогодні, на жаль, нам приводить приклад занадто різких (хоча певною мірою й прогнозованих, передбачених (але невербалізованих у наукових підрахунках) змін). Досліджуючи питання наукового передбачення,

особливо у його екологічному контексті, насамперед ми розглядаємо його з позицій біології а тоді вже, геології, географії та більш окремих галузей наукового знання. Питання соціальної екології, екології людини, палеоекології та т.п. ми враховуємо, але виносимо за межі цієї статті, але позначимо наступне – екологія як наука починається у першу чергу з визначення її предмету та об'єкту (що як ми знаємо, вже занадто складно робити через її міжпредметність), через головні, узагальнюючі визначення екології її справедливо починати досліджувати через вивчення взаємозв'язків «Організм – Середовище». Взаємовідносини ці досліджували й продовжують досліджувати за допомогою біотичних (вплив інших живих організмів, або їх груп) та абіотичних факторів (сонячний світ та його сезонні коливання, температуру, вологість, зональність розповсюдження живих організмів, сольовий баланс середовища, кисень, фотоперіодизм) [1, с.394 - 416] та головне, що посеред інших задач, з якими справлялася та справляється не тільки екологія, але й сільське господарство, науковці відповідного дослідного напрямку а саме: прикладне застосування досліджень біоценозів – рентабельність сівооборотів, посівні суміші з врахуванням алелопатії на базі штучних агрофітоценозів, районування сортів та порід ми бачимо велику нішу саме для передбачення як з визначенням вищенаведеного (доцільності або навпаки, недоцільності), так й визначенням близьких та далеких наслідків такої діяльності людства. Навіть у ті роки вже моделювалося створення простих й більш складних ефективних штучних екологічних систем (впритул до «замкнутого циклу для космонавтики) [Див. 1, с.416]. На сьогодні, на жаль, ми бачимо, що ідейний та методологічний потенціал, скерованість біологічних досліджень аж ніяк не втратила векторності, яку пропонували в минулі роки (але, наприклад проблема клонування та генної модифікації на той час тільки починала обговорюватися, та й то за межами поля науки, лише на перетині наукової фантастики та передових наукових технологій – письменниками та окремими науковцями). Ми мусимо констатувати скоріше глобальний крок назад, у минуле. Сьогоднішній стан

суспільства потреб скеровано на кінцевий результат, етичні питання на кшталт «якою ціною це дістається», або «що робиться на перспективу» залишаються поза увагою. Для дослідження необхідна певна кількість як НДІ, так й відповідно підготовлених та оснащених технічно спеціалістів. Це перетин як економічних, так й юридичних питань, питань освіти (як середньої, так й вищої) на рівні держави та й на міждержавних рівнях. Те, що у 70 –ті. 80-ті та навіть 90-ті роки прогнозувалося та передбачувалося як ідея збереження рівноваги біосфери та її раціонального використання, на жаль, отримало додаткові, ускладнюючі фактори. Сьогодні, всі ці дослідження потребують перевірки на додаткові фактори. Процеси, які виходять за межі нашого наукового споглядання та «письмово» відомих факторів (так би мовити, ліміт споглядання та загальний просторовий ліміт суспільної пам'яті (історичної, збереженої у міфах та епосах, отриманий у результаті геологічних дослідів)) – це один з чинників «невідомого» у рівнянні, яке ми намагаємось вивести (на разі, й рівнянні «на майбутнє»). Другий чинник – це наслідки, які вже зроблені під «оплески» та жонглювання «екологічними сподіваннями».

Розглядаючи питання розвитку природничо-наукового підходу в екології, А.М. Фомічов окрім інших важливих тез, при аналізі природної самоорганізації у екологічній футурології по-перше, вдало наводить думку Е. Тоффлера: «Рівень та напрям еволюції інших видів, само їх виживання залежить від рішень, прийнятих людиною. Але нема нічого відповідного еволюційному процесу, котре гарантувало б саме виживання людини» [Цит. по 6, с.152], по-друге – нам важливе споглядання А.М. Фомічова та наступний висновок – «Фрагментарність екологічного знання не давала можливість уявити множинний розпад природного середовища у вигляді цілісної картини, та тривожні попередження стосовно екологічної кризи вважалися науково необґрунтованими та досить часто розглядалися як публічний алармізм» [6, с.152]. А ще й 1983 році І.П. Герасимов своєю працею доводив футурологічний характер екології, та навіть більше, ознаки

передбачення у сучасних йому наукових знаннях. Екологію він розумів як науку, у якій зосереджуються загальні задачі як саме екологічних досліджень, так й загальнонаукові підходи її він сприймав як такі, яким властиво поєднувати час. Природокористування у першу чергу він скеровував на вплив фундаментальних наукових досліджень, бо науково – технічна революція того часу вже залежала за його справедливою думкою від диференціації та інтеграції знання, насамперед географічного. Саме розділ палеогеографії впливає на розуміння реконструкції, а відповідно, й певною мірою з прогнозуванням майбутніх процесів у системі. І.П. Герасимов переконливо доводив поєднання минулого, сучасного й майбутнього у екології та екологічних аспектах географічних прогнозів. Він писав, що аналіз розвитку поняття «екологія» за останні сто років мусить цікавити не тільки істориків науки. Цей аналіз є дуже важливим для «розробки її філософсько-методологічних проблем» [2, с.9]. він спирається на праці французького вченого Р. Дажо «Основи екології» (1975 р.), бельгійських екологів П. Дювіньо та М. Танга (1968 р.). І.П. Герасимов вважав, що «доцільніше тлумачити екологію як специфічний загальнонауковий підхід до вивчення різних об'єктів природи та суспільства, поряд, скажімо з системними та іншими підходами. Мета екологічного підходу – виявлення та дослідження зв'язків, існуючих поміж вивченим тією чи іншою наукою об'єктом та оточуючим його середовищем» [2, с.13]. Також на наш погляд, треба підкреслити його дуже цінне зауваження, повз яке проходять вже декілька поколінь науковців, майже не помічаючи цієї перестороги – а саме при дотичності на практиці до природних процесів, треба завжди заздалегідь вивчати їх наслідки [Див. 2, с.17] від себе доддаємо, що моделювання таких наслідків зовсім нас не вдовольняє, бо у ньому майже зовсім відсутній ефект передбачення.

Висновки: Дослідження екологічного контексту сутності наукового передбачення, так би мовити у просторі минулих та сучасних робіт доводить важливість та значущість як самого феномена «передбачення», його

онтологічного статусу. Також воно потребує детальної та кропіткої роботи по систематизації цих ефектів передбачення, та його відповідності / невідповідності у дійсності. Таким чином поєднується палео- та «ретро-» дослідження у науці та інженерії, суспільних науках. Але проблемним та маловивченим, а отже, потребуючим уваги залишається феномен довготривалого передбачення, яким треба також займатися.

Література

1. Богданова Т.Л., Брайон А.В., Денисьевский А.В. и др. Справочник по биологии / Т.Л. Богданова, А.В. Брайон, А.В. Денисьевский и др. / под ред. Академика АН УССР К.М. Сытника, [пер с украинского]. – К.: Наукова думка, 1979. – 439 с.
2. Герасимов И.П. Экологические проблемы в прошлой, настоящей и будущей географии мира. / И.П. Герасимов. – М.: Наука, 1983. – 248 с.
3. Никитина А.Г. Предвидение как человеческая способность. / А.Г. Никитина. – М.: Мысль, 1975. – 151 с.
4. Трубецкой Е.Н. Избранные произведения. / Е.Н.Трубецкой. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 512 с. [Серия «Выдающиеся мыслители»].
5. Фаритов В.Т. Рабочая программа по дисциплине «История и философия науки». Цикл – экология (философия науки). / В.Т. Фаритов – Ульяновск, 2011 – 7 с.
6. Фомичев А.Н. Проблемы концепции устойчивого экологического развития: Системно – методологический анализ. / А.Н. Фомичев. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 216 с.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ СУЩНОСТИ НАУЧНОГО ПРЕДВИДЕНИЯ: РЕАЛЬНОЕ И ЖЕЛАЕМОЕ.

Годзь Н.Б.

Предложенным к рассмотрению материалом автор продолжает рассматривать модель экологически направленной футурологии. Исходя из этой позиции, законы науки и их прогностические функции должны быть структурированы и систематизированы в контексте глобальных и не менее опасных – локальных проблем не только экологии окружающей среды, не только экологии техники, но и «экологии осознаваемого поведения человечества».

Ключевые слова: Закон, научное предвидение, футурология, философия экологии.

THE ECOLOGICAL CONTEXT TO ESSENCE OF THE SCIENTIFIC PREVISION: REAL AND DREAMT.

Godz N.B.

Offered to consideration by material author continues to consider the model ecological directed futurology. Coming from this positions, laws of the science and their prognostics to functions must be systematized in context global and not more dangerous, local problems to not only ecologies surrounding ambiances, not only ecologies of the technology, but also “ecologies of the realized behavior mankind”.

The key words: The Law, scientific foresight, futurology, The Philosophy ecology.